

ALVÁRI CSABA

AZ ORSZÁGOS MŰSZAKI MÚZEUM KATALÓGUSTÁRA

Az Országos Műszaki Múzeum katalógustára egy időben jött létre a múzeummal. Elsődleges célja, hogy segítse a tudományos munkát, megőrizze a technika történetének ezeket az emlékeit is.

A katalógustár anyaga vállalatok, intézmények és magánszemélyek ajándékaiból állt össze, a múzeum kevés pénzt fordított gyarapítására.

A gyűjtemény eleinte a könyvtárhoz tartozott, az utóbbi években önálló lett, van saját helyisége, és megindult alaposabb feldolgozása.

Katalóguson olyan kiadványt értek, ami egy gyár, gyáregység termékeit sorolja fel többkevesebb részletességgel. A katalógustár azonban gyűjti az árjegyzékeket, az egy terméket bemutató prospektusokat is.

A gyűjtemény anyaga kb. 5-6 ezer kiadványból áll, melynek kb. fele magyar, fele pedig külföldi. Elsősorban magyar kiadványokat gyűjtünk, a külföldiekből a magyar vonatkozásúakat és az egyetemes jelentőségűeket.

A katalógustár anyagát 3 nagy gyűjteménnyel vettem össze. Az Országos Széchenyi Könyvtárban nagy mennyiségben vannak kisnyomtatványok, de főleg színházak, hangversenyek, kiállítások, tudományos események anyagát gyűjtik, műszaki jellegűeket nem — ennek ellenére vannak náluk ilyenek is. Ezenkívül az Országos Széchenyi Könyvtár csak magyar vonatkozású anyagot gyűjt.

Az Országos Műszaki Könyvtár teljes raktári anyagát nem volt módom megismerni. A katalógizált prospektusokat kb. 9-10 ezerre becsülöm. Ezek főleg a II. világháború utáni időszakból származnak. A jelentős történelmi magyar vállalatok anyaga kis mennyiségben található meg a gyűjteményben.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban sok a kisnyomtatvány, ezeknek jelentős része műszaki katalógus, prospektus. A könyvtár azonban csak a budapesti vonatkozású anyagokat gyűjti. A prospektusok mellett szép számmal vannak számlák, szavatossági jegyek, megrendelőlapok is. Az Országos Műszaki Múzeum és a Szabó Ervin Könyvtár anyaga között alig van átfedés.

Az Országos Műszaki Múzeum katalógustárát összevetve az említett 3 gyűjteménnyel, arra a megállapításra jutottam, hogy az itt összegyűjtött anyag jelentős értékű, valószínűleg országos viszonylatban is egyedülálló. Fontos forrása a technika történetének, de hasznosíthatják művészettörténészek, szociológusok, vagy a reklámmal foglalkozó szakemberek is.

A katalógusok nemzetek szerinti megoszlása Magyarország politikai, gazdasági, kulturális kapcsolatait tükrözi. Ezek szerint a legtöbb köztük a német, osztrák, angol, holland, olasz, svájci kiadvány. Kis számban előfordul még amerikai, skandináv, spanyol, francia is. Ahogy

az utóbbi évtizedekben Japán vezető gazdasági hatalom lett, megszorodtak a japán kiadványok.

Az említett országoktól várjuk a tőkét, tőlük vesszük át az új tudományos és technikai eredményeket. Ezeket az országokat tekintjük mintának, az ő gazdaságukat, technikai szintjüket szeretnénk utolérni, velük együttműködve hozunk létre közös vállalatokat.

Jellemző módon néhány szomszédos, illetve a környezetünkben lévő ország katalógusa szinte egyáltalán nem található meg gyűjteményünkben. Ezek: Románia, Szerbia, illetve Jugoszlávia, Csehszlovákia, Lengyelország és a Szovjetunió.

A német vállalatok egyik legjelentősebbike a Carl Zeiss művek. Történetének viszonylag korai időszakából, 1899-ből van egy katalógus a birtokunkban vetítőkről és mikrofotográfiai eszközökről. E kiadványokon is megfigyelhetjük azokat a sajátosságokat, amik hosszú időn keresztül jellemezték a katalógusokat.

Az egyik ilyen jellemző az illusztráció — ez a termék képi ábrázolása. Illusztrációként gyakran előfordul a gyár képe is. Közölni szokták az alapítás évét, illetve, ha voltak, a külföldi kirendeltségeket. Sokszor szerepel a régi katalógusokban a felhasználók véleménye egy-egy gyártmányról.

Ezeknek a megoldásoknak az volt a célja, hogy bizalmat ébresszenek a vásárlókban a gyár és termékei iránt.

Napjainkra megváltoztak a katalógusok. A legfontosabb most is a termék képe, általában a gyártó neve és székhelye is szerepel. A gyárra, az alapításra, a gyár eredményeire történő utalások rendszerint hiányoznak. A katalógusok most már nem arról igyekeznek meggyőzni, hogy kiváló szakemberek kiváló termékeit ismertetik, hanem a vásárlásra próbálnak ösztönözni. A termék képi és nyelvi bemutatásának ez az egyetlen és legfőbb célja.

Carl Zeiss katalógusaink egyébként a gyár szinte valamennyi korszakából vannak, így a prospektusok alapján követhetjük a cég történetét.

Kisebb mennyiségben van a Max Wildebrand, a Breithaupt és fia, a Fennel és fiai cég prospektusaiból gyűjteményünkben, a fényképészet területén pedig az Ihagee és a Leitz kiadványaiból.

Kb. 170-200 röntgentechnikai prospektus van a katalógustárban. Ez önmagában véve nem nagy mennyiség, de ha arra gondolok, hogy az említett 3 gyűjteményben — a Széchenyi Könyvtárban, a Szabó Ervin Könyvtárban és az Országos Műszaki Könyvtárban — alig van hasonló anyag, akkor jelentősnek tekinthető.

Ezek a kiadványok jórészt a legjelentősebb német röntgentechnikai vállalatoktól származnak, mint például a Müller Rt., a Radiologie Rt., a Sanitas, a Reiniger, a Gebbert-Schall, illetve a Siemens-Reiniger-Veifa. Ezek a cégek Magyarországot nemcsak piacnak tekintették, hanem vállalatokat is alapítottak nálunk.

A kiadványok javarészt a 10-es és 50-es évek közti időszakból valók, ami azt bizonyítja, hogy Magyarország számára a csúcstechnológia követése nem okozott különösebb nehézséget.

A röntgentechnika egyik legértékesebb prospektusa gyűjteményünkben 1912-ből származik. Értékét akkor tudjuk igazán felbecsülni, ha arra gondolunk, hogy az orvosi karon 1907-ben létesült röntgenlaboratórium.

Magyarország és Németország hosszú időn keresztül együttműködött a rádiógyártásban. Ennek ellenére a német rádiótechnikáról alig van katalógusunk.

A magyar történelemben Ausztria évszázadokon keresztül meghatározó tényező volt. A kapcsolatok nem szorítkoztak a politikára. A magyar mezőgazdaság számára Ausztria fontos piac volt, az osztrák ipar viszont Magyarországot látta el termékeivel. A XIX. század vége óta azonban Ausztria gazdasági szerepe egyre kisebb, az osztrák ipar egyre jobban elmarad a német, az angol és a francia ipartól.

Gyűjteményünkben lényegesen kevesebb az osztrák katalógus, mint a német. E kevés között a legértékesebbek a Starke és Kammerer cég nyomtatványai, melyek még a monarchia idejéből származnak, valamint a Deckert és Homolka, illetve Kremenetzky János katalógusai. Ez utóbbi — mint tudjuk — a magyar rádióipar megteremtésében is szerepet játszott, bár a gyára Bécsben volt.

Mennyiségét tekintve a legtöbb a Schuchardt és Schütte cég maró-, eszterga- és szerzőgépeit bemutató katalógusokból van, melyek az I. világháború előtti időszakból származnak. Egyik legrégebb katalógusunk is osztrák, 1885-ben jelent meg.

Angliával — annak ellenére, hogy két világháborúban is szembekerültünk egymással — hagyományosan jó a kapcsolatunk. Németország után a legfontosabb gazdasági partnerünk.

Angol kisnyomtatványaink jelentős része a két világháború közötti időszakból származik. Ezek főleg elektrotechnikai, rádiócsöveket gyártó cégektől származnak. Ilyen vállalatok például a Cossor, a Radio Valve, a Triton, a Six-Sixty. Emellett jelentős még a nyomdászati prospektusok száma.

Hollandia a Philips cég révén lett a magyar gazdasági élet egyik fontos tényezője. A Philips Művek adó- és vevőcsöveket, rádiókészülékeket gyártott elsősorban, de röntgencsőveikről is sok katalógusunk van.

Az Amerikai Egyesült Államokból főleg mezőgazdasági gépekről és elektrotechnikai termékekről, Svájcban órákról és finommechanikai termékekről, Olaszországból és Franciaországból nyomdászati és geometriai eszközökről vannak nyomtatványaink.

Magyarországon a kiegyezés után indult meg jelentősebb ipari fejlődés, amit azonban az 1873-as válság megszakít. Az 1890-es években fejlődik ki a nagyipar, noha a Ganz már korábban világviszonylatban is jelentős gyárrá vált.

A legkorábbi magyar katalógusaink az 1890-es évekből származnak, bár ezek száma kicsi.

Legjelentősebb optikai vállalatunk a még Süss Nándor által létrehozott MOM volt, azonban kevés katalógusuk van a birtokunkban, ezek nagy része is az elmúlt egy-két évtizedből származik.

A Ganz gyár katalógusaiból van a legtöbb a gyűjteményünkben. Számukat kb. 100-130 darabra becsülöm. Közülük néhány még 1896-ban jelent meg.

A kiadványok tematikája a gyár termékszerkezetének megfelelően rendkívül változatos. Vannak például transzformátor, fogyasztásmérő, dinamó, turbina, egyenáramú motor, dieselmotor, ívlámpa, izzólámpa, hengerek, diesel mozdony és hajó katalógusaink.

A Láng Gépgyár prospektusaiból is jelentősebb mennyiségű van a birtokunkban, ezek között azonban kevés a korai időszakból való, nagy részük a 60-as évekből származik.

A 20-as évek közepétől a rádiógyártás gyors fejlődésnek indul — ennek eredményeként Magyarország a csúcstechnológiát képviselő országok egyikévé válik. A rádió-vevőkészülékek mellett jelentős a rádiócsövek gyártása is. A legnagyobb holland és német vállalatokkal működünk együtt ebben az iparágban. Ennek ellenére rádió-vevőkészülékekről viszonylag kevés katalógusunk van, ezek főleg a Philips, az Orion, a Standard és Engel Károly gyáráról származnak. Nagyobb anyag van rádiócsövekről, valamint az Egyesült Izzó lámpáiról.

Megemlítem még a Calderoni céget, amely ugyan kisebb vállalat volt, mint az előzőek, de a műszaki szakemberek képzésében fontos szerepet töltött be termékei által. Csak kevés katalógusuk van a birtokunkban, de ezek értékesek, mert máshol nincsenek meg.

Jelenleg a katalógustár anyagának kisebbik fele van feldolgozva, a feldolgozás azonban folyamatban van. A gyűjteményt ennek ellenére minden kutató használhatja.